

RAZEM

Jolanta Urbanikowa

– ucząc się przez całe życie

Rok 2007 jest rokiem pięćdziesiątej rocznicy podpisania Traktatów Rzymskich, ustanawiających Wspólnoty Europejskie. Także w tym roku upływa 20 lat od uruchomienia edukacyjnego programu Unii Europejskiej Erasmus. Jednocześnie rok 2007 jest rokiem wdrożenia nowego programu edukacyjnego Unii Europejskiej o nazwie „Uczenie się przez całe życie”.

Wszystko to sprawia, iż warto poświęcić nieco czasu i miejsca na refleksję nad polityką edukacyjną Unii Europejskiej. Szeroko rozumiana edukacja stanowi bowiem w Unii Europejskiej sprawę zasadniczej wagi – jej celem jest umożliwienie wszystkim obywatelom pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym. Cel ten zostanie spełniony, gdy edukacja obejmie całe życie i będzie dostosowana do potrzeb osobistych i zawodowych obywateli. Stanie się to pod warunkiem gruntownej rewizji celów kształcenia, treści i metod stanowiących podstawę funkcjonowania systemów edukacji w Europie. Z tą myślą Państwa Członkowskie Unii Europejskiej wprowadziły do swoich programów politycznych cel „uczenia się przez całe życie”, a Komisja Europejska zobowiązała się wspierać współpracę europejską w tym zakresie.

Oglądając się wstecz i mając nadzieję na powodzenie uruchomionego z dniem 1 stycznia br. programu „Uczenie się przez całe życie”, należy stwierdzić, że polityce edukacyjnej Unii przyświecają dwa motta: „razem” i „przez całe życie”. To pierwsze wynika z dalekowzrocznych planów założycieli Wspólnot, to drugie – z poczucia solidarności i efektywności działań.

Podstawy dla tworzenia wspólnej polityki edukacyjnej zawarte zostały już w Traktatach ustanawiających Europejską Wspólnotę Gospodarczą, tzw. Traktatach Rzymskich (1957), gdzie zawarto postanowienia dotyczące stałego, zrównoważonego wzrostu gospodarczego oraz przewidziano zniesienie barier w przepływie osób, usług, kapitału i towarów. Miało to wywrzeć kapitalny wpływ na stworzenie zasad polityki Wspólnoty w dziedzinie edukacji, sformułowanej w **Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską, tzw. Traktacie Amsterdamskim (1997)**. Traktaty Rzymskie przewidywały, że wspólna polityka w zakresie kształcenia zawodowego przyczyni się do harmonizacji gospodarek narodowych i ustanowienia wspólnego rynku Państw Członkowskich. Jednakże aż do drugiej połowy lat osiemdziesiątych, zapewne ze względu na wcześniejszą recesję i ograniczenia wydatków publicznych, nie powołano do

życia mechanizmów uruchamiania wspólnych programów w dziedzinie edukacji i szkoleń.

Zgodnie z zapisami Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, każde Państwo Członkowskie Unii Europejskiej jest odpowiedzialne za organizację systemu kształcenia i szkoleń, jak również za treści programów kształcenia. Artykuł 149 Traktatu przewiduje, że rolą Wspólnoty jest przyczynianie się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości – poprzez zachęcanie do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową. Wspólnota przede wszystkim zmierza do rozwijania tzw. wymiaru europejskiego w edukacji oraz wymiany informacji w kwestiach wspólnych dla systemów kształcenia w Państwach Członkowskich.

„Uczenie się przez całe życie” stanowi od momentu przyjęcia Traktatu nadrzędną zasadę polityki Wspólnoty w dziedzinie edukacji, jak również dodatkowy element w innych dziedzinach polityki europejskiej, np. w dziedzinie zatrudnienia. „Uczenie się przez całe życie” obejmuje wszel-

kie formy celowego kształcenia, zarówno formalnego, jak i nieformalnego, podejmowanego w sposób ciągły w celu podniesienia wiedzy, umiejętności i kompetencji.

Artykuł 149 Traktatu określa rolę Wspólnoty w rozwoju edukacji, cele wspólnoty oraz środki do realizacji celów:

1. Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości, poprzez zachęcanie do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową.
2. Działanie Wspólnoty zmierza do:
  - rozwoju wymiaru europejskiego w edukacji, zwłaszcza przez nauczanie i upowszechnianie języków Państw Członkowskich;
  - sprzyjania mobilności studentów i nauczycieli, między innymi poprzez zachęcanie do akademickiego uznawania dyplomów i okresów studiów;
  - promowania współpracy między instytucjami edukacyjnymi;
  - rozwoju wymiany informacji i doświadczeń w kwestiach wspólnych dla systemów edukacyjnych Państw Członkowskich;
  - sprzyjania rozwojowi wymiany młodzieży i wymiany instruktorów społeczno-oświatowych;
  - popierania rozwoju kształcenia na odległość.
3. Wspólnota i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z kom-

petentnymi organizacjami międzynarodowymi w dziedzinie edukacji, zwłaszcza z Radą Europy.

4. Aby przyczynić się do osiągnięcia celów określonych w niniejszym artykule, Rada przyjmuje:
  - środki zachęcające, z wyłączeniem jakiegokolwiek harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich, stanowiąc zgodnie z procedurą określoną w artykule 251 i po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym i Komitetem Regionów;
  - zalecenia, stanowiąc je większością kwalifikowaną na wniosek Komisji.

Podobnie jak w edukacji, w dziedzinie kształcenia zawodowego Wspólnota podejmuje działania wspierające współpracę pomiędzy Państwami Członkowskimi i stwarza system zachęt i zaleceń. Artykuł 150 zawiera postanowienia dotyczące polityki kształcenia zawodowego.

1. Wspólnota urzeczywistnia politykę kształcenia zawodowego, która wspiera i uzupełnia działania Państw Członkowskich, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść i organizację kształcenia zawodowego.
2. Działanie Wspólnoty zmierza do:
  - ułatwienia przystosowania się do zmian w przemyśle, zwłaszcza przez kształcenie zawodowe i przekwalifikowanie;
  - poprawy kształcenia zawodowego wstępnego i ustawicznego w celu ułatwienia integracji zawodowej i reintegracji z rynkiem pracy;
  - ułatwienia dostępu do kształcenia zawodowego i sprzyjania mobilności instruktorów

i kształcących się, a zwłaszcza młodzieży;

- pobudzania współpracy w dziedzinie kształcenia między instytucjami edukacyjnymi lub kształcenia zawodowego a przedsiębiorstwami;
  - rozwoju wymiany informacji i doświadczeń w kwestiach wspólnych dla systemów kształcenia Państw Członkowskich.
3. Wspólnota i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi i kompetentnymi organizacjami międzynarodowymi w dziedzinie kształcenia zawodowego.
  4. Rada, stanowiąc zgodnie z procedurą określoną w artykule 251 i po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym i Komitetem Regionów, przyjmuje środki przyczyniające się do osiągnięcia celów określonych w niniejszym artykule, z wyłączeniem jakiegokolwiek harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich.

Należy jeszcze raz wyraźnie podkreślić, iż to Państwa Członkowskie są wyłącznie odpowiedzialne za organizację i treści kształcenia i szkoleń, natomiast Unia Europejska inspirowuje, wspiera, przyczynia się do wysokiej jakości kształcenia i szkoleń, rozszerzania wymiaru europejskiego, stymuluje współpracę pomiędzy Państwami Członkowskimi. Ogólne cele polityki edukacyjnej są sformułowane w traktatach, natomiast do wskazywania kierunków zmian, określania dziedzin, gdzie zmiany winny być wdrożone, identyfikowania priorytetów oraz form działania służą takie narzędzia, jak memoranda, uchwały, decyzje, zalecenia, jak również znaczące środki finansowe

zarezerwowane w budżecie Unii na realizację określonych celów, wyznaczonych w sposób szczegółowy w kolejnych zaproszeniach do udziału w programach.

Przedstawiona w Traktacie Amsterdamskim zasada uczenia się przez całe życie odwołuje się do znanego od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku pojęcia, które było rozmaicie definiowane i od lat dziewięćdziesiątych kojarzone z indywidualną aktywnością i odpowiedzialnością za własny rozwój poprzez kształcenie i wyszukiwanie oferty edukacyjnej na rynku, przy jednoczesnym stworzeniu odpowiednich warunków i zapewnieniu środków przez agendy rządowe. Obecnie uczenie się przez całe życie stanowi zasadniczy element polityki UE, jedno z narzędzi realizacji Strategii Lizbońskiej (2000) – budowania najbardziej konkurencyjnej i dynamicznie rozwijającej się, opartej na wiedzy, gospodarki świata. Dzięki realizacji strategii Unia ma się stać społeczeństwem zaawansowanej wiedzy o zrównoważonym rozwoju, większej liczbie lepszych miejsc pracy i o większej spójności społecznej.

Przed ustanowieniem Traktatu Amsterdamskiego wdrożone zostały pojedyncze inicjatywy, które miały bardzo istotny wpływ na dalszy rozwój wspólnych programów edukacyjnych Unii Europejskiej. Najbardziej znanym, do dziś określanym mianem flagowego projektu Komisji w dziedzinie edukacji, był program Erasmus. Jose Manuel Barroso, Przewodniczący Komisji Europejskiej, wraz z Janem Figelem, komisarzem ds. edukacji, szkoleń, kultury i wielojęzyczności, podczas inauguracji obchodów 20-lecia programu, podkreślili jego znaczenie dla modernizacji systemów edukacji szkolnictwa wyższego w Europie. Program był i jest podstawowym

narzędziem umiędzynarodowienia systemów szkolnictwa wyższego w Europie i przekonuje, że zgodne wspólne działanie na poziomie europejskim przynosi więcej korzyści niż tylko suma znakomitych inicjatyw zgłaszanych i realizowanych niezależnie od siebie.

Program Erasmus, który wystartował w 1987 roku, w 1998 stał się dostępny dla przyszłych nowych członków Unii (w tym Polski), w roku 2005 docierał do 1% ogółu studentów w Europie (ponad 144 000 osób). Z dobrodziejstw programu skorzystało także ponad 1,9% ogółu nauczycieli akademickich w Europie.

Program Erasmus wciąż nadaje kierunek modernizacji systemów szkolnictwa wyższego w Europie. Przyczynił się do przekształcenia systemów szkolnictwa wyższego i stanowił inspirację dla procesu bolońskiego, procesu harmonizacji systemów edukacji na poziomie wyższym. Jest niewątpliwie jednym z bardziej wymiernych i popularnych przykładów wynikających z półwiecza integracji europejskiej.

Po podpisaniu Traktatu z Maastricht (1993), kiedy to Wspólnota Europejska przekształciła się w bardziej zintegrowaną strukturę – Unię Europejską, składającą się z 12 członków – uznano, iż struktura ta opierać się będzie na trzech filarach. Pierwszy filar stanowiły wspólne polityki, w tym polityka w zakresie kształcenia zawodowego i szkoleń. Kompetencje Unii w tej dziedzinie sprowadzały się do wdrażania wspólnie uzgodnionych celów i zapewniania środków. Do realizacji tych celów uruchomiono takie przedsięwzięcie, jak program edukacyjny Sokrates I, do którego włączono program Erasmus, Leonardo da Vinci i Młodzież (1995-1999).

W 1995 roku Komisja Europejska opublikowała Białą Księgę pt. „Nauczanie i uczenie się – ku uczącemu się społeczeństwu”, która miała stanowić zasadniczy punkt odniesienia dla polityki Wspólnoty w dziedzinie uczenia się przez całe życie. Księgę wydano tuż przed ogłoszeniem roku 1996 „Europejskim rokiem uczenia się przez całe życie”. Inicjatywa ta wynikała z przekonania Komisji, Parlamentu Europejskiego i Rady, iż uczenie się przez całe życie dotyczy w takim samym stopniu samorealizacji i możliwości korzystania wspólnie z innymi z praw obywatelskich, co osiągnięcia celów gospodarczych.

W komunikacie z 1997 roku pt. „Osiągnięcia programów; ku Europie wiedzy” – Komisja Europejska wyraźnie powiązała programy w dziedzinie edukacji na lata 2000-2006 z celem uczenia się przez całe życie. Ten cel zwłaszcza wyraźnie jest eksponowany w ramach akcji Grundtvig – edukacja dorosłych, stanowiącej komponent programu Socrates.

Współpraca europejska w dziedzinie modernizacji szkolnictwa wyższego rozpoczęła nowy etap w roku 1999, kiedy to przedstawiciele 29 państw podpisali Deklarację Bolońską, w której zobowiązali się do utworzenia do roku 2010 Wspólnego Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Celem ogólnym procesu bolońskiego jest stworzenie warunków dla skutecznego poszukiwania zatrudnienia absolwentów szkół wyższych w Europie, zwiększanie mobilności akademickiej i zawodowej, tworzenie podstaw wiedzy zaawansowanej, przyczynianie się do rozwoju osobistego obywateli, jak również przygotowanie do życia w demokratycznym, obywatelskim społeczeństwie. Wspólny Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego stanowić będzie odpowiedź na wyzwania

związane z procesem europejskiej integracji i globalizacji.

Porozumienie z Brugii (2001) zapoczątkowało w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń proces analogiczny do procesu bolońskiego w szkolnictwie wyższym. Deklaracja Kopenhaska (2002), podpisana przez 30 państw i Komisję Europejską, zobowiązuje sygnatariuszy do wzmożonej współpracy w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń w Europie i doskonalenia przejrzystości kształcenia zawodowego poprzez przyjęcie takich narzędzi jak *EUROPASS Mobility*, *European CV*, *Certificate Supplement*, *Diploma Supplement* oraz *Language Passport*.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż cele ogólne procesu bolońskiego i procesu kopenhaskiego są w treści identyczne z celami polityki edukacyjnej Wspólnot sformułowanymi w Traktacie Amsterdamskim.

Programy Unii Europejskiej: Socrates, Leonardo da Vinci i Młodzież, których celem było wdrożenie, doskonalenie oraz rozpowszechnianie wymiaru europejskiego w dziedzinie edukacji i szkoleń, weszły w drugą fazę realizacji w roku 2000 i były finansowane do roku 2006.

W ramach programu Socrates II promowano i finansowano wszelkie formy współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia ogólnego na wszystkich poziomach. Komponent programu Socrates pn. Comenius odnosił się do projektów edukacji szkolnej, Erasmus – szkolnictwa wyższego, Grundtvig – edukacji dorosłych, Lingua – nauczania i uczenia się języków, Minerva – kształcenia otwartego i na odległość.

Program Leonardo da Vinci II wspierał działania związane z rozwojem kształcenia zawodowego i szkoleń.

Z tego programu finansowano również wymiany i staże.

W programie Socrates brały udział Państwa Członkowskie UE, kraje należące do Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu oraz kraje kandydujące do UE. Program był skierowany przede wszystkim do osób uczestniczących w różnych formach kształcenia, kadry zatrudnionej w systemie edukacji, wszystkich placówek edukacyjnych, osób i instytucji odpowiedzialnych za systemy edukacyjne i politykę edukacyjną na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym. W programie mogły brać także udział stowarzyszenia zajmujące się edukacją i rozmaici partnerzy społeczni. Fundusze przyznawano na realizację projektów podnoszących jakość kształcenia, wzmacniających wymiar europejski, przyczyniających się do poprawy poziomu znajomości języków Unii, zmierzających do opracowania i upowszechnienia innowacyjnych praktyk i materiałów edukacyjnych, ułatwiających prowadzenie badań i analiz dotyczących systemów edukacji i polityki edukacyjnej, a równocześnie przyczyniających się do zapewnienia równości szans i przeciwdziałania marginalizacji społecznej, rasizmowi i ksenofobii.

Z punktu widzenia Komisji Europejskiej, dwa procesy realizowane równoległe, boloński w dziedzinie szkolnictwa wyższego oraz kopenhaski w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń, zaczęły się przenikać, zatem należy zapewnić synergię pomiędzy tymi procesami. Oba wskazują na konieczność zapewnienia przejrzystości zdobytych kwalifikacji (EUROPASS), oba poszukują i doskonalą narzędzia pozwalające na przenoszenie i gromadzenie osiągnięć zdobytych w toku kształcenia – formalnego, nie-

formalnego i pozaformalnego (ECTS/ECVET), oba budują systemy zapewniania jakości (ENQA/ENQAVET), oba w końcu zmierzają do określenia europejskiej struktury kwalifikacji (EQF for EHEA/EQF for LLL).

Wyniki badań i konsultacji społecznych pokazały, że programy działające na podstawie dotychczasowego budżetu do 2006 roku, winny być kontynuowane w uproszczonej formie, procedury przyznawania funduszy i zarządzania powinny być zdecentralizowane, i że powinno nastąpić ściślejsze powiązanie celów edukacyjnych z potrzebami rynku pracy.

W lipcu 2004 roku Komisja przedstawiła wnioszek dotyczący uruchomienia w latach 2007-2013 nowego programu pn. *Lifelong Learning Programme* (Program „Uczenie się przez całe życie”) z budżetem 14 mld €. W listopadzie 2006 roku Parlament i Rada podjęły decyzję o uruchomieniu tego programu, przyczyniającego się do budowania społeczeństwa wiedzy i przyznały na jego realizację 7 mld €. Program ten zastąpił dotychczas funkcjonujące odrębnie programy Socrates i Leonardo da Vinci, wspomagające realizację procesu bolońskiego i kopenhaskiego.

Komisarz Unii Europejskiej ds. edukacji, szkoleń, kultury i wielojęzyczności Jan Figel stwierdził, że program ten jest efektem polityki współpracy w dziedzinie edukacji i szkoleń pomiędzy Państwami Członkowskimi i instytucjami Unii i pojawia się 20 lat po uruchomieniu programu Erasmus, co podkreśla kontynuację i efektywność działań Wspólnoty na polu edukacji.

Program „Uczenie się przez całe życie” jest ramową strukturą opartą na czterech filarach – podprogramach:

1. Comenius (ca 13% – 1,047 mld €) – realizacja projektów edukacji przedszkolnej i szkolnej;

2. Erasmus (ca 40% – 3,114 mld €) – realizacja projektów w systemie kształcenia formalnego na poziomie wyższym, jak również finansowanie praktyk studenckich w przedsiębiorstwach;
3. Leonardo da Vinci (ca 25% – 1,725 mld €) – realizacja projektów w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń, w tym finansowanie praktyk zawodowych niestudentów;
4. Grundtvig (ca 4% – 358 mln €) – realizacja projektów w dziedzinie edukacji dorosłych.

Poza wyżej wymienionymi podprogramami, w skład programu „Uczenie się przez całe życie” wchodzi programy międzysektorowe (poziome – 369 mln €), w ramach których realizowane będą projekty dotyczące:

- polityki współpracy i innowacyjności w uczeniu się przez całe życie (KA1);
- promocji uczenia się języków (KA2);
- tworzenia nowych treści, usług, pedagogik i praktyk opartych na ICT (KA3);
- waloryzacji efektów programu „Uczenie się przez całe życie” oraz wcześniejszych programów (KA4).

Ponadto finansowane będą projekty w ramach nowego programu Jean Monnet (170 mln €), wspierające instytucje i działania w dziedzinie integracji europejskiej.

Dzięki projektom realizowanym w ramach programu „Uczenie się przez całe życie”: mobilności, partnerstwu, sieciom, młodzi ludzie – beneficjenci projektów – będą lepiej przygotowani do życia i pracy w Europie, co sprzyjać będzie tworzeniu Europejskiego Rynku Pracy, a systemy i praktyki uczenia się przez całe życie będą skuteczniej wspierały konkurowanie w zglobalizowanym świecie.

W latach 1998-2006 Polska aktywnie uczestniczyła w programach finansowanych z budżetu Unii Europejskiej. Skuteczny udział w programie Socrates i Leonardo da Vinci poprzedzony był kilkuletnim doświadczeniem udziału w programie Tempus-Phare. Te doświadczenia pozwalają zakładać, iż udział Polski w rozpoczętym programie „Uczenie się przez całe życie” przyczyni się do rozwoju różnych form uczenia się przez całe życie oraz podniesienia jakości i atrakcyjności edukacji poprzez wspieranie współpracy pomiędzy systemami edukacji i szkoleń oraz środowiskami edukacyjnymi w krajach partnerskich.

Bibliografia

1. Traktaty Rzymskie, 1957.
2. Traktat Amsterdamski, 1997.
3. Uczenie się przez całe życie – rola systemów edukacji w Państwach Członkowskich Unii Europejskiej, Eurydice, Bruksela 2000.
4. Program Socrates w Polsce – efekty współpracy 1998-2006, FRSE, Warszawa 2007.
5. Erasmus @ 20: the Commission launches the celebrations for the anniversary of its flagship education programme – <http://europa.edu/rapid/pressReleasesAction>.
6. Lifelong Learning Programme 2007-2013 – http://ec.europa.eu/education/programmes/newprogr/index_en.html.
7. Deklaracja Bolońska, 1999.
8. Deklaracja Kopenhaska, 2002.
9. Strategia Lizbońska, 2000.

Autorka jest pracownikiem Uniwersytetu Warszawskiego, pełnomocnikiem rektora ds. lektoratów języków obcych oraz pełnomocnikiem rektora ds. realizacji procesu bolońskiego

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji wspiera działania związane z reformą i rozwojem edukacji w Polsce. Do końca 2006 r. swój cel realizowała przede wszystkim poprzez koordynację dwóch programów Unii Europejskiej w Polsce – SOCRATESA II i MŁODZIEŻY. Od 2007 r. zajmuje się koordynacją Programów: „Młodzież w Działaniu” i „Uczenie się przez całe życie”. Fundacja prowadzi także Krajowe Punkty Kontaktowe ds. Programów UE: **ERASMUS MUNDUS** i **TEMPUS**, **Krajowe Biuro Programu Eurodesk** oraz **Centrum Współpracy z Europą Wschodnią i krajami Kaukazu SALTO-YOUTH**.

<http://www.frse.org.pl>